

# ТЕОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНВЕРГЕНЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

**РОПОТАН Ірина Валеріївна**

*здобувач Луцького національного технічного університету*

*М. Луцьк, Україна*

Неокласичні теорії регіонального росту відстоюють думку про те, що конвергенція регіонального розвитку і покращення ситуації у слаборозвинутих регіонах відбувається шляхом переміщення капіталу з високо розвинутих регіонів у слаборозвинуті (через сприятливіші інвестиційні можливості), а трудових ресурсів – з менш розвинутих у більш розвинуті (визначальним фактором є більша заробітна плата). У кінцевому випадку просторових переміщень мобільних факторів виробництва є конвергенції регіонів за рівнем продуктивності праці, ВРП на душу населення, рівнем доходності інвестицій. Разом з тим, подальші емпіричні дослідження за неокласичними моделями показали необов'язковість зближення рівнів розвитку територій та переміщення капіталу і робочої сили. Зокрема, А.Льош вказував на те, що процес конвергенції регіонального розвитку є досить повільним, результат за яким досягається протягом тривалого періоду часу [1].

Протилежною до теорій конвергенції є теорії поляризованого розвитку. У даному напрямі слід відмітити теорії кумулятивної причинності, нової економічної географії, теорії полюсів зростання, модель «вулкан» (Г.Мюрдаль, А.Хіршман, Дж.Фрідман, П.Кругман, М.Фуджіта, П.Мартін, Дж.Оттавіано, Г.Хірш, ін.). Найсуттєвішою відмінністю між класичними теоріями регіонального росту та теоріями поляризованого розвитку є протилежне бачення очікуваних результатів процесу економічного розвитку регіонів в умовах нерегульованого ринку. Якщо теорії регіонального росту відстоюють думку про ймовірність зближення (конвергенції) рівнів розвитку регіонів за показником ВРП на душу населення, то теорії поляризованого розвитку відстоюють позицію щодо розходження (дивергенції) регіонального

розвитку, тобто прогнозується посилення асиметричності регіонів за економічними показниками.

Так, за теорією кумулятивної причинності Г.Мюрдаля [2, с.34], дія ринкових сил поглиблює регіональні нерівності економічного росту, що зумовлено привабливістю економічно розвинутих регіонів над економічно слабкими. Факторами привабливості є зменшення трансакційних та виробничих витрат, що можуть забезпечити високо розвинуті регіони. Дешева робоча сила слаборозвинутих регіонів при цьому не є достатнім аргументом у сторону розвитку у них бізнесу. Таким чином науковцями доведено, що у подальшому рівень асиметрій у розвитку регіонів буде посилюватись за рахунок нарощення обсягів виробництва у високо розвинутих регіонах і скорочення у слаборозвинутих.

Прихильником теорії кумулятивної причинності є А.Хіршман [3], який доводить нерівномірність природи економічного розвитку та визначає стратегічні орієнтири регіональної політики залежно від стадії розвитку регіону. Так, на початковій стадії, регіону доцільно дотримуватись стратегії створення «полюсів росту», які акумулюватимуть значний обсяг ресурсів та генеруватимуть максимальні доходи. Згодом позитивні впливи «полюсів росту» регіону поширяться на слаборозвинуті регіони, оскільки вичерпають можливості високо розвинутих і таким чином регіональні асиметрії певною мірою скоротяться. У цьому напрямі положення теорії А.Хіршмана певною мірою суперечать теорії Г.Мюрдаля.

У свою чергу теорія Ф.Перру, Ж.-Р.Будвіля, як продовження теорії Г.Мюрдаля щодо полюсів зростання у просторовому аспекті акцентує увагу на «пропульсивних» галузях, які є провідними та лідируючими у певному регіоні, що створюють нові товари та послуги. Такі галузі концентрують у собі чинники виробництва та ефективно їх використовують, чим зосереджують навколо себе суміжні підприємства, формуючи полюси економічного зростання. Окрім галузей економіки, полюсами зростання, за

Ф.Перру, є населені пункти, території, які спеціалізуються на генеруванні інновацій.

Продовження теорії полюсів зростання можна прослідкувати у моделі «вулкану» Х.Гірша [4], який ототожнює генерування інновацій у промислово розвинутому регіоні з виверженням вулкану, магма якого (інновації) розпливаються по усьому регіону, достаючи периферії та відсталих територій, і забезпечує тим самим підвищення рівня їх розвитку. При цьому автор зосереджує увагу на затуханні з часом «вулкану», зникненні інноваційного центру та перетворенні колись потужного виробничого осередку в депресивні старопромислові райони.

Акценти на взаємовідносинах та дивергентності «центр-периферія» ставить ще один з прихильників теорії поляризованого розвитку Дж.Фрідман [5], який розробив стратегічний підхід до обґрунтування регіональної економічної політики залежно від стадії просторового розвитку національної економіки. На стадії розвинутої економіки (коли країна вирізняється монолітністю розвитку). дослідник акцентує увагу на важливості державного управління регіонами, оскільки регіональні проблеми не є достатньо гострими і загальнодержавний підхід до управління себе виправдовую, уніфікуючи розвиток регіонів.

Разом з тим, на стадії трансформаційної економіки, коли чітко прослідковується різниця між «центром» і «периферією», регіональні проблеми є надзвичайно загостреними, акцент в управлінні, на думку дослідника, повинен бути регіональним. На кінцевій стадії трансформаційних процесів різниця між «центром» і «периферією» певним чином згладиться, однак конвергенції регіонального розвитку так може і не відбутись. Тому на цій стадії необхідним є активне втручання держави для поступової ліквідації периферійних територій шляхом створення опорних територій. Політика держави при цьому повинна бути спрямована на підтримку розвитку цих рівномірно розподілених по території країни опорних регіонів зі стимулюванням міграційних процесів у них з найбільш

депресивних. Результатом реалізації такої політики є формування рівномірно розподіленої сітки взаємозалежних міських агломерацій з високим рівнем інтеграційних процесів [6, с. 16].

Розвиток периферійних територій та, як наслідок, забезпечення конвергенції регіонального розвитку є предметом дослідження теорії П.Кругмана, який доводить значення кластерних угруповань для формування полюсів росту у периферійних регіонах, що забезпечується шляхом перенесення потужного економічного осередку у віддалені регіони, що дозволить отримати додаткові конкурентні переваги і забезпечити монопольне становище. Дослідження П.Кругмана знайшли практичне втілення при формуванні промислових кластерів у периферійних територіях Китаю, Японії, Південної Кореї та ін.

Неможливість регіональної конвергенції відстоює також теорія, запропонована У.Вальзом [7, с.165], за якою взаємодія між регіонами нагадує гру з нульовою сумою – успішний розвиток одного регіону негативно впливає на перспективи іншого і навпаки [8, с. 20]. Разом з тим, пришвидшити рівень розвитку слаборозвинутих регіонів автор вважає за доцільне лише на основі стимулювання інноваційної діяльності, тоді як субсидування традиційних сфер економічної діяльності відсталих регіонів за рахунок високо розвинутих вважається недоцільним, що зумовить зменшення економічного росту для країни в цілому. При цьому автор відстоює думку і про неприйнятність міжрегіональної взаємодії, яка, за його словами, блокуватиме можливості розвитку депресивних регіонів через проникнення високо розвинутих регіонів на ринки слаборозвинутих.

Теоретичні дослідження російського вченого Мельникова Р.М. у напрямку визначення впливу міжрегіональних економічних взаємовпливів на економічну динаміку всієї національної економіки та теоретичного обґрунтування необхідності реалізації активної регіональної інвестиційної політики центрального уряду [9, с.43] дозволили зробити висновки про можливість уникнення надмірної регіональної дивергенції шляхом

проведення активної інвестиційної політики вирівнювання. Крім того, автором доведена відсутність протиріч між максимізацією економічної ефективності національної економіки та регіональної конвергенції, цим самим відстоюючи підхід неокласичних теоретиків економічного зростання.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

1. Lesh A. Geographical placement of economy: Translation from English. – M.: Publishing house of foreign literature, 1959.
2. Myrdal G. Economic theory and under-developed regions. – N.Y.: Harper & Row, 1957.
3. Hirschman A.O. The strategy of economic development. – New Haven: Yale Univ. press, 1960.
4. Giesch H. Aspects of Growth Structural Change and Employment – A. Schumpeterian Perspective // Weltwirtschaftliches Archiv. – 1979, Band 115. Heft 4.
5. Friedman J. Regional development policy. – Cambridge: MIT Press, 1966.
6. Мельников Р.М. Проблемы теории и практики государственного регулирования экономического развития регионов: [Монография] / Р.М. Мельников // . – М.: Изд-во РАГС, 2006. – 209 с.
7. Walz U. Long-run effects of regional policy in an economic union. // The annual of regional science. – 1996, Vol.30, №2. – p.165-183.
8. Вахович І.М. Регіональні асиметрії сталого розвитку України: діагностика та механізми вирівнювання: [Монографія] / О.Є. Табалова, І.М. Вахович. – Луцьк: Друкарня «Волиньполіграф»<sup>TM</sup>, 2012. – 344 с.
9. Харламова Г.О. Ефекти конвергенції / дивергенції в інвестиційному кліматі регіонів України / Г. Харламова // Актуальні проблеми економіки. - № 6 (96), 2009. – с.183-190.